

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТУ СХІДНОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Кафедра корейської і японської філології

Курсова робота

з японської філології

на тему:

Засоби невербальної комунікації в японській мові (історичний аспект)

Студентки групи Яп07-21

факультету східної і слов'янської філології

денної форми навчання

Освітньої програми:

Японська мова і література та переклад

західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.069 Східні мови та літератури (переклад включно),

перша – японська

Калініченко Вероніки Микитівни

Науковий керівник: док.філософії

Кравець Олена Іванівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ ЯПОНСЬКОЇ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	6
1.1. Визначення невербальної комунікації.....	6
1.2. Розвиток невербальних засобів спілкування протягом історії Японії.....	7
РОЗДІЛ 2. Фактори, що визначають невербальну комунікацію в Японії: культурні, історичні та соціальні аспекти	23
2.1. Культурно обумовлені цінності та їх прояв у невербальній комунікації.....	23
3.2. Філософські концепції у контексті невербального спілкування.....	25
3.3. Традиції та обряди: ключові чинники у формуванні невербальної поведінки.....	28
ВИСНОВКИ	32
АНОТАЦІЯ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	35

ВСТУП

Невербальна комунікація виявляється навіть у найдрібніших проявах спілкування та є невід'ємною частиною міжособистісних відносин. Вона може вплинути на розуміння повідомлень, взаєморозуміння та побудову міжособистісних відносин. Вивчення невербального спілкування в контексті японської культури є особливо цікавим, оскільки воно має багатовікову історію та унікальні особливості, які впливають на способи вираження емоцій, ставлення до співрозмовника та загальну динаміку спілкування. У зв'язку з глобалізацією та розвитком технологій, розуміння невербальної комунікації в японському контексті стає все більш актуальним для міжнародних спілкувань та міжкультурної взаємодії.

Актуальність дослідження невербальної комунікації обумовлена необхідністю розуміння і вдосконалення методів міжособистісного спілкування в сучасному світі. Швидкі технологічні зрушення та глобалізація створюють нові виклики для ефективної взаємодії між культурами та поколіннями. Розуміння ролі невербальних сигналів, таких як жести, міміка та позиції тіла, стає важливим для підтримки якісних взаємин та вирішення конфліктів у різних сферах життя, від міжнародних дипломатичних переговорів до побутового спілкування.

Предмет дослідження включає аналіз невербальних засобів комунікації, таких як жести, міміка, позиції тіла та інші, у контексті їхнього впливу на міжособистісну та соціокультурну динаміку в різних історичних періодах.

Об'єктом дослідження є японська культура та її еволюція протягом історії, зокрема, зміни в невербальній комунікації на різних етапах розвитку суспільства.

Метою роботи є систематизація та аналіз історичного розвитку невербальної комунікації в Японії, виявлення ключових тенденцій та змін у цій сфері протягом часу, а також встановлення зв'язків між культурними та історичними факторами, що впливають на цей процес.

Для досягнення поставленої мети використовуються різноманітні методи дослідження, такі як аналіз літературних джерел, історичних документів, художніх творів та інших джерел, які містять інформацію про невербальну комунікацію в Японії.

Науковою новизною є спроба комплексного аналізу історичного розвитку невербальної комунікації в японському суспільстві з урахуванням культурного, соціального та історичного контексту.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих дослідницьких результатів для кращого розуміння історичних та культурних особливостей японського способу спілкування, що може бути корисним для міжкультурної комунікації, міжнародних відносин і навичок міжособистісного спілкування.

Матеріальна база дослідження цієї курсової роботи охоплює різноманітні ресурси, які забезпечують глибоке розуміння та всебічний аналіз теми. Основними компонентами матеріальної бази є літературні джерела, електронні ресурси, аудіовізуальні матеріали, емпіричні дані, порівняльний аналіз та фотографії та ілюстрації

Студенти, які цікавляться міжнародними відносинами, культурологією, психологією та комунікаціями, здобудуть значні переваги від вивчення невербальної комунікації в контексті японської мови. Розуміння нюансів невербального спілкування, таких як мова тіла, жести та міміка, може допомогти їм ефективно взаємодіяти зі своїми японськими співрозмовниками та зрозуміти їхні почуття, наміри та потреби. Знання цієї інформації може мати позитивний вплив на кар'єру в міжнародній компанії, організації чи установі.

Розгляд теми невербальної комунікації в японській культурі також сприятиме розвитку міжкультурної компетентності студентів. Вони зможуть краще розуміти та поважати культурні різноманітності, адаптуватися до нових культурних середовищ

та ефективно співпрацювати з колегами з різних країн. Це важливо в сучасному світі, де міжнародні взаємодії стають все більш інтенсивними та розмаїтими.

Нарешті, вивчення невербальної комунікації в японській культурі розширить кругозір студентів та допоможе їм краще розуміти глибокі філософські, історичні та соціокультурні аспекти японського суспільства. Це відкриє нові можливості для самовдосконалення та особистісного зростання, а також сприятиме формуванню толерантного та відкритого світогляду.

РОЗДІЛ 1. Історичний шлях японської невербальної комунікації

1.1. Визначення невербальної комунікації

Невербальна комунікація - це процес передачі повідомлень, почуттів, думок та інших інформаційних сигналів між людьми без використання словесного мовлення. Вона включає в себе широкий спектр невербальних засобів взаємодії, таких як жести, міміка, позиція тіла, зоровий контакт, просторові взаємодії тощо. Ці невербальні елементи можуть відображати емоційний стан, наміри, ставлення до співрозмовника, а також передавати додаткову інформацію, яка доповнює або уточнює зміст словесних повідомлень. Важливим аспектом невербальної комунікації є те, що вона може мати різні інтерпретації в залежності від культурних, соціальних та особистих характеристик співрозмовника.

1.2. Розвиток невербальних засобів спілкування протягом історії Японії.

Невербальна комунікація в японському суспільстві має глибокі корені, що сягають далекої давнини. Вона відіграла ключову роль у взаємодії між людьми та формуванні соціальних взаємин ще задовго до писемної історії. Протягом історії Японії невербальні засоби спілкування розвивалися і еволюціонували разом із суспільством. З часом вони стали не лише засобом передачі інформації, але й важливим елементом культурної ідентичності. Ритуали ввічливості, виразність міміки, символіка жестів — все це стало неодмінною частиною японського спілкування.

Історичні події також мають суттєвий вплив на невербальну комунікацію в Японії. Наприклад, періоди розвитку феодальних структур відобразилися на системі взаємин у суспільстві та встановили певні норми поведінки, включаючи невербальні практики. Вплив Шьогунату, Самураїв та інших феодальних устроїв був відчутним у

формуванні системи соціальних ролей та ієрархії, які вплинули на способи вираження емоцій та стосунків у суспільстві.

Процес модернізації та індустріалізації, що розпочався у другій половині XIX століття, також змінив динаміку невербальної комунікації в Японії. Вплив заходів модернізації та іноземних впливів спричинив зміни у способах спілкування та взаємодії між людьми. Наприклад, інтеграція західних елементів у японську культуру, таких як стиль одягу чи етикет, призвела до нових форм виразу та невербальної комунікації.

Вплив історичних подій на невербальну комунікацію в Японії є комплексним та має багато аспектів. Від патерналістських структур феодального суспільства до глобалізації у сучасному світі, історія Японії безперервно впливає на способи спілкування та виразу в цій країні. Розглянемо ключові аспекти кожної епохи і який саме вплив вони мали на невербальну комунікацію:

1. Епоха Хейан (794-1185 рр.) в історії Японії відіграла значну роль у формуванні японського суспільства та культури. Під час цього періоду була встановлена Імператорська система влади, яка мала великий вплив на всі аспекти життя японців, включаючи способи спілкування та невербальну комунікацію.

У цей період була сформована ідея про Імператора як символу об'єднання та влади, що вплинуло на культурні традиції та погляди на владу в японському суспільстві. Формування Імператорської системи влади сприяло стабілізації країни і сприяло розвитку економіки та культури.

Одним із ключових аспектів, що виникли в епоху Хейан, був розвиток етикету та протоколів, які стали важливими в невербальній комунікації. Японці почали дотримуватися строгих правил по вибору виразу обличчя, тону голосу та жестів, щоб виражати повагу та підкреслювати свій соціальний статус. Ці правила етикету стали стандартом у спілкуванні та взаємодії між людьми, і вони відіграли велику роль у формуванні невербальної комунікації в японському суспільстві.

Крім того, у цей період була сформована ідея про красу та гармонію, яка вплинула на способи виразу емоцій через міміку та жести. Японці навчилися виражати свої почуття через дрібні рухи та вирази обличчя, використовуючи їх для вираження своїх думок та емоцій.

Таким чином, епоха Хейан мала значний вплив на розвиток невербальної комунікації в японському суспільстві. Формування Імператорської системи влади, розвиток етикету та протоколів, а також ідея про красу та гармонію стали важливими чинниками, які визначили особливості невербальної комунікації в Японії на протязі цього періоду.

Приклади, які докладніше ілюструють вплив епохи Хейан на невербальну комунікацію в Японії:

Культурні обряди та традиції:

- Чайна церемонія: Ще у епоху Хейан чайна церемонія стала важливою складовою культурного життя Японії. Вона не лише включала в себе приготування та вживання чаю, але й була символом гармонії та спокою. Під час цієї церемонії використовувалися певні жести, такі як обмін чашками чаю, рухи рук під час приготування та подачі чаю, які відображали ввічливість та повагу до співрозмовника.

- Ікебана (мистецтво оранжереї): Ця японська традиція мистецтва квітів також мала великий вплив на невербальну комунікацію. Створюючи композиції з квітів та рослин, люди виражали свої почуття та емоції, використовуючи жести та рухи рук для створення гармонійного образу.

- Кімоно: У епоху Хейан кімоно стало популярним одягом, що відображало соціальний статус та культурну приналежність. Стиль та спосіб носіння кімоно також відображав певні невербальні сигнали. Наприклад, розмір та форма кімоно, спосіб зав'язування пояса та розташування рукавів можуть вказувати на статус, вік та стиль особи.

Кодекс самураїв:

- Ідеали самураїв: У цей період ідеали самураїв, які включали в себе відданість, чесність та послух, виявили великий вплив на невербальну комунікацію. Наприклад, почесні жести, такі як вклонення або відмова від прямого контакту з очима при спілкуванні зі старшими або вищими за статусом, стали частиною кодексу етики самураїв.

- Використання катани: Катана, яка була символом статусу та військової сили, також використовувалася для передачі невербальних сигналів. Наприклад, використання позицій меча або його витягування могли вказувати на наміри або емоційний стан самурая.

Мистецтво та література:

- Укійо-е (японська гравюра): Японська гравюра стала популярним мистецтвом з епохи Хейан. Гравюри відображали різноманітні аспекти культури та життя в Японії, включаючи невербальну комунікацію через жести, вирази обличчя та позиції тіла персонажів.

-Художня каліграфія: Каліграфія вважалася важливим мистецтвом у епоху Хейан. Спосіб написання каліграфічних знаків, розмір та стиль письма також могли відображати емоційний стан та характер письменника.

Символіка та знаки:

- Катана: Катана була не лише зняряддям війни, але й символом статусу та честі. Ніжна робота з катаною та її обробка також може вказувати на статус власника та його етичність.

- Імператорські крилаті знаки: В епоху Хейан імператорські крилаті знаки були символом влади та правителів. Вони використовувалися на прапорах, одязі та інших предметах, щоб підкреслити важливість та авторитет імператора.

2. Епоха Самураїв (1185-1868 рр.) в історії Японії відзначалася значними змінами у політичній, соціальній та культурній сферах. Цей період був визначений владою

самураїв, воїнів, які мали значний вплив на суспільство та формування норм і цінностей, включаючи невербальну комунікацію.

Однією з ключових характеристик епохи Самураїв була ієрархічна структура суспільства, де влада та вплив належали самураям. Це призвело до розвитку суворого кодексу поведінки, відомого як бушідо, який встановлював стандарти чесності, відданості та військової доблесті. Цей кодекс також вплинув на невербальну комунікацію, встановлюючи певні жести та вирази, що вказували на статус, суворість та військову готовність.

Самураї вважалися символами сили, мужності та самовладання, і їхній статус був чітко виражений у їхній поведінці та невербальних виявах. Наприклад, піднята голова та прямий погляд можуть вказувати на самовпевненість та гідність, тоді як витончені рухи можуть вказувати на внутрішній спокій та контроль.

Крім того, ідеали самураїв, такі як відданість, чесність та послух, також відображалися у їхній невербальній комунікації. Самураї дотримувалися суворох норм спілкування та виразу емоцій, демонструючи велику самовладаність та відданість своєму пану чи клану.

У цей період також відбулися значні зміни в суспільній структурі, що вплинули на невербальну комунікацію. Наприклад, розвиток феодалних структур призвів до зростання ролі верхівки суспільства, а це в свою чергу відобразилося на способах виразу поваги та підкорення у невербальній комунікації.

Таким чином, епоха Самураїв відіграла значну роль у формуванні невербальної комунікації в японському суспільстві. Зміни у політичній та соціальній сферах призвели до розвитку ієрархічних структур та суворого кодексу поведінки, які вплинули на способи спілкування та взаємодії між людьми.

Приклади, які ілюструють вплив епохи самураїв на невербальну комунікацію в Японії:

Етикет та протокол: Епоха самураїв була періодом, коли розвинулися та закріпилися важливі культурні норми та етикет. Самураї приділяли велику увагу правилам

взаємодії та прояву поваги один до одного. Це вплинуло на невербальну комунікацію, встановлюючи певні жести та вирази, які вказували на повагу, підтримку або підкорення.

Міміка обличчя та вирази: Самураї були майстрами у вираженні емоцій через обличчя та міміку. Вони навчалися контролювати свої емоції та вирази обличчя, що було важливим для підтримки свого статусу та честі. Відомо, що конкретні вирази обличчя, використовувалися для вираження певних станів або намірів. Наприклад:

- Сенрін (хмурість): Хмурий вираз обличчя міг свідчити про загрозу або готовність до бою. Цей вираз попереджав суперника про рішучість самурая та його готовність захищати свою честь.
- Ганган (покора): Під час аудієнції з вищими за рангом особами або під час обговорення важливих питань, самураї могли показувати покору через вирази обличчя. Це включало злегка нахилене чоло та м'які очі, що відображало шанобливість та згоду з вищим авторитетом.

Жести та манери: Самураї розвинули свій власний набір жестів та манер, які відображали їхній статус та спосіб життя. Наприклад, певні рухи рук або постави тіла могли вказувати на готовність до бою або повагу. Ці жести були важливими для збереження честі та індивідуальності. Деякі приклади включають:

- Руки на мечі: Одним із відомих жестів було покладання руки на руків'я меча. Це могло вказувати на готовність до бою та захисту. Якщо самурай торкався руків'я меча під час розмови, це могло бути сигналом про загрозу або небезпеку.
- Низький уклін (Догеза): Самураї часто використовували низький уклін для вираження глибокої поваги або вибачення. Цей жест полягав у тому, щоб опуститися на коліна та нахилити голову до землі, показуючи повне підкорення та смиренність.

Використання зброї та бойових мистецтв: Самураї були невід'ємною частиною японського суспільства та культури, а їхні бойові мистецтва та вміння володіння

зброєю стали символом відваги та сили. У невербальній комунікації це виявлялося через специфічні жести та постави тіла, які підкреслювали їхній статус та репутацію.

- Нукитсуке (вийняття меча): Під час демонстрації навичок або у бою, самураї використовували техніку вийняття меча. Цей жест був швидким і точним, символізуючи готовність до бою та майстерність у володінні зброєю.
- Ката (форми): Виконання кат (форм) у бойових мистецтвах, таких як кендо або айкідо, включало серію жорстко визначених рухів, які символізували різні атаки та захисти. Кожен рух мав своє значення та мету, передаючи силу, впевненість та майстерність.

Ієрархічні структури: Епоха самураїв була періодом, коли відбувалося зміцнення ієрархічних структур у японському суспільстві. Специфічні правила та норми поведінки визначалися залежно від соціального статусу та класу. Це також вплинуло на невербальну комунікацію, встановлюючи певні звичаї та жести, що відображали статус та підпорядкованість. Спосіб тримання меча катана також відображав соціальний статус:

- Руків'я вгору (Катате): Самураї високого рангу тримали катану руків'ям вгору, показуючи свою готовність до бою та статус воїна.
- Руків'я вниз (Сая): Самураї нижчого рангу або ті, хто не бажав демонструвати агресію, тримали меч руків'ям вниз, що символізувало покору та мирні наміри.

3. Мейдзі Реставрація стала переломним моментом у японській історії, що призвів до масштабних соціальних, політичних та економічних змін. Ці зміни суттєво вплинули на різні аспекти життя, включаючи невербальну комунікацію.

Після Мейдзі Реставрації японське суспільство пережило період швидкої модернізації та індустріалізації. Зміни у способі життя, роботи та соціальних звичаях призвели до появи нових форм невербальної комунікації, що відображали ритм та темп сучасного життя. Наприклад, у міському середовищі з'явилися нові форми привітань, такі як короткі нахили голови замість традиційних глибоких поклонів, що було зручніше у швидкому темпі міського життя. В умовах фабрик і офісів виникли нові жести, такі

як короткі рухи руками для вказівки або виклику уваги, що відображали прагнення до ефективності та швидкості.

В Японії також з'явилися нові системи освіти та масові засоби інформації, такі як газети та журнали. Ці зміни сприяли розповсюдженню нових ідей, цінностей та культурних норм, що вплинуло на способи невербальної комунікації в суспільстві. Масові медіа також популяризували нові стандарти поведінки, зокрема, у рекламі та публічних виступах, де активно використовувалися жести для підкреслення повідомлень.

Мейдзі Реставрація відкрила Японію для більш активного культурного обміну зі Заходом. Вплив західної культури на японське суспільство призвів до змін у способах спілкування та вираження емоцій, що також відобразилося на невербальній комунікації. Наприклад, під час офіційних прийомів стали використовувати західні форми вітання, такі як рукостискання, що раніше було незвичним для японської культури. Змінилися також способи демонстрації ввічливості, такі як кивання головою замість традиційних глибоких поклонів, що було більш адаптоване до західних норм.

Стали активно обговорюватися питання щодо ролі жінок у суспільстві. Жінки почали використовувати більш відкриті та впевнені жести, такі як прямиий зоровий контакт і активна жестикуляція під час розмови, що раніше було рідкістю.

Таким чином, Мейдзі Реставрація внесла суттєві зміни у невербальну комунікацію в Японії. Модернізація способу життя, інновації в технологіях зв'язку, роль освіти та масових медіа, культурний обмін зі Заходом та зміна у статусі жінок - всі ці фактори сприяли розвитку нових форм невербальної комунікації, які відображали зміни у суспільстві та культурі.

4. Друга світова війна та післявоєнна реконструкція: Вплив на невербальну комунікацію в Японії

Друга світова війна та післявоєнна реконструкція (1939-1952 рр.) відіграли ключову роль у формуванні сучасної Японії та вплинули на невербальну комунікацію в країні.

Цей період характеризувався серією важливих подій, які включали військові конфлікти, руйнування та економічне відновлення. Під час Другої світової війни Японія була втягнута у конфлікт як один із ключових учасників. Війна принесла великі страждання та руйнування японському народу. Через війну та післявоєнне відновлення найбільші японські міста були майже повністю зруйновані. Мільйони людей втратили свої домівки та родини.

Важливим аспектом цього періоду стало те, що багато людей отримали як фізичні, так і психічні травми. Військові дії, бомбардування та інші руйнівні події залишили численні рани на тілі та душі японців. Через ці травми багатьом людям довелося вчитися знову робити базові речі та комунікувати, часто використовуючи невербальні методи. Фізичні травми, такі як втрата кінцівок або інших частин тіла, вимагали від постраждалих адаптувати свої рухи та жести. Психічні травми також вплинули на здатність людей виражати себе вербально, і в таких випадках невербальна комунікація стала важливою складовою взаємодії.

Післявоєнна реконструкція Японії включає не лише економічне відновлення, але й соціальну та психологічну реабілітацію. У цьому контексті невербальна комунікація стала засобом, через який люди могли спілкуватися, не вдаючись до слів, особливо коли слова були важко дібрати через пережиті травми. Зокрема, жестова мова, вирази обличчя та інші невербальні сигнали стали основними способами вираження емоцій та потреб для багатьох людей.

Ці обставини сприяли розвитку нових форм невербальної комунікації та вплинули на традиційні японські практики взаємодії. Люди почали приділяти більше уваги невербальним сигналам, таким як нахил голови, вклонення, погляди та інші мікро вирази, які стали важливими для ефективного спілкування в умовах, коли вербальне спілкування було ускладнене. Таким чином, період Другої світової війни та післявоєнного відновлення значно вплинув на форми і значення невербальної комунікації в Японії, зробивши її важливим аспектом повсякденного життя.

Частина людей через бойові дії також отримували

Після завершення війни Японія розпочала процес відновлення, що зробив її однією з найшвидше розвиваючихся економік у світі. Економічний ріст приніс із собою збільшення життєвого рівня, розвиток індустрії та зміну способу життя населення. Ці зміни вплинули на невербальну комунікацію, оскільки люди відчували більшу впевненість у собі та своєму майбутньому. Наприклад, на робочих місцях з'явилися жести, що символізували продуктивність і ефективність, такі як чіткі рухи руками для вказівки та підняття великого пальця для вираження схвалення.

Післявоєнне відновлення також вплинуло на соціальну структуру країни. За цей час стало помітною зміна ролі жінок у японському суспільстві. Жінки, які раніше були обмежені традиційними гендерними ролями, почали активно брати участь у господарському та політичному житті країни. Це також відобразилося на невербальній комунікації, оскільки зміни у соціальних ролях призвели до зміни у способах вираження себе та спілкування. Наприклад, жінки почали використовувати більш відкриті жести, такі як прямий зоровий контакт та активна жестикуляція під час розмови, що раніше вважалося неприйнятним.

Також під час післявоєнного періоду Японія стала ще більш відкритою до впливів західної культури. Зокрема, американська культура відіграла значну роль у формуванні масової культури та способів спілкування. Нові ідеї, стилі життя та музика з Заходу стали популярними серед молоді, що також вплинуло на невербальну комунікацію. Наприклад, молодь почала використовувати жести, які раніше не були характерними для японської культури, такі як обійми при зустрічі або поплескування по спині для вираження підтримки.

Приклади змін у невербальних жестах:

Внаслідок війни та реконструкції багато людей втратили можливість спілкуватися словами через поранення або втрату слуху. Розвиток жестової мови став важливим аспектом комунікації для таких людей. Жестова мова розвинулася як спосіб спілкування та взаєморозуміння серед тих, хто мав обмеження у використанні мови.

Після війни кіноіндустрія в Японії стала цікавим напрямом мистецтва та культури. Фільми стали одним з основних засобів вираження та спілкування ідеалів, цінностей та емоцій. Невербальна комунікація через жести, міміку та вираз обличчя стала важливою складовою акторської майстерності та сприйняття глядачем фільмів. Наприклад, актори використовували тонкі зміни в міміці та жестах для передавання глибоких внутрішніх переживань своїх персонажів.

Після війни виникла потреба в об'єднанні суспільства для подолання труднощів та реконструкції країни. Люди почали активно взаємодіяти та співпрацювати, що призвело до зростання важливості невербальних засобів комунікації, таких як міміка, жести та вираз обличчя, які відображали спільні цінності та емоції. Наприклад, під час громадських зборів або добровольчих акцій люди використовували жести, які виражали спільну мету та солідарність, такі як рукостискання або обійми.

Таким чином, Друга світова війна та післявоєнна реконструкція принесли значні зміни в японське суспільство та культуру. Ці зміни вплинули на невербальну комунікацію, роблячи її більш відкритою, різноманітною та сучасною. Різні аспекти суспільного життя, від моди до кіно, сприяли розвитку нових жестів та виразів, що відображали зміни в японському суспільстві та культурі.

5. Епоха після 1950-х років в Японії є періодом історичних змін та перетворень, що суттєво вплинули на соціальні та культурні аспекти життя японців, включаючи і їхню невербальну комунікацію. Згадана епоха характеризується кількома ключовими аспектами, які слід розглянути для кращого розуміння її впливу на невербальну комунікацію:

Економічне піднесення та швидкий розвиток технологій: Після Другої світової війни, Японія пережила неймовірне економічне піднесення, відоме як "економічне диво". У 1960-і роки країна стала виробником автомобілів першого класу, таких як Toyota та Honda, що вплинуло на способи та стиль життя японців. Прикладом може бути широке поширення автомобілів у містах, що змінило взаємодію між людьми та їхнім оточенням.

Глобалізація та зміни в культурних практиках: З глобалізацією прийшла і нова хвиля популярності західних культурних впливів. Одним із прикладів є популярність американських фільмів та музики серед молоді. Наприклад, фільми Стівена Спілберга та музика The Beatles стали частою темою обговорення та об'єктом імітації серед японської молоді, що вплинуло на їхній стиль життя та способи спілкування.

Зміни в способах спілкування: Поява мобільних телефонів та Інтернету революціонізувала способи спілкування в Японії. Наприклад, розповсюдження мобільних телефонів сприяло появі нових форм електронного спілкування, таких як текстові повідомлення та мобільні додатки. Це вплинуло на невербальну комунікацію, оскільки жести та вирази обличчя можуть бути використані в електронних повідомленнях для вираження емоцій та настрою.

Зміни в способах спілкування, які настали після 1950-х років, в Японії тісно пов'язані з епохою післявоєнного відродження країни, що призвело до економічного дива та глобалізації. Цей період відзначався великими змінами в соціальних та технологічних аспектах, що вплинули на способи спілкування японців.

Зокрема, вплив технологій, зокрема масове поширення телефонів, телевізорів та комп'ютерів, відіграв важливу роль у зміні способів спілкування. Розвиток інформаційних технологій дозволив людям спілкуватися швидше та ефективніше, що сприяло зближенню віддалених спільнот та розвитку нових форм комунікації.

З поширенням інтернету та соціальних медіа спілкування стало більш глобальним та інтерактивним. Японська молодь активно використовує соціальні мережі, такі як Twitter, Instagram та Line, для обміну думками, фотографіями та відео. Це відкрило нові можливості для вираження себе та спілкування зі світом.

Вплив міжнародних стандартів також не можна недооцінити. З поширенням глобалізації та міжнародних відносин, японське суспільство стикається з новими викликами та можливостями у невербальній комунікації. З одного боку, стандарти міжнародної спілкування стають більш універсальними, що допомагає в уникненні непорозумінь та сприяє ефективнішому взаєморозумінню між культурами. З іншого

боку, імпорт іноземних невербальних практик та звичаїв може впливати на традиційні японські способи спілкування та створювати нові тенденції в цій сфері.

Таким чином, з розвитком масових засобів масової інформації та технологій у ХХ столітті, невербальна комунікація в Японії зазнала значних змін. Від розширення комунікаційних каналів до впливу міжнародних стандартів, ці зміни відобразилися на способах взаємодії між людьми та виразі емоцій у японському суспільстві.

4. Культурний ренесанс 1960-х та 1970-х років відіграв важливу роль у формуванні сучасної японської ідентичності. Поява кінематографу та телебачення в цей період привернула увагу до японської культури з усього світу. Фільми таких режисерів, як Акіра Куросава, та аніме стали світовими хітами. Наприклад, фільм "Сім самураїв" (Seven Samurai) є одним із найбільш відомих японських фільмів у світі та досі впливає на світову культуру.

Приклади жестів:

Кінематографічні жести: У фільмах Акіри Куросави, таких як "Сім самураїв", часто використовуються характерні жести, які підкреслюють емоції та статус персонажів. Наприклад, глибокий уклін самураїв перед своїм господарем демонструє крайню повагу і підпорядкування. Такі жести стали впізнаваними символами японської культури.

Жести з аніме: Аніме також має значний вплив на невербальну комунікацію. Звісно! Японські жести, завдяки своїй культурній значущості та популярності аніме та кінематографії, стали впізнаваними у всьому світі. Один із найбільш універсальних жестів – поклін (お辞儀, ojigi), що виражає ввічливість та повагу. Різні види поклонів використовуються для вітання, вибачення, подяки або показу поваги до старших, і вони стали широко відомими через японські фільми та аніме.

Знак миру (ピースサイン, piisu sain), коли піднімають два пальці у формі "V", також здобув популярність. Цей жест, особливо поширений серед молоді на фотографіях, став глобально впізнаваним завдяки японським медіа. Скрещені руки перед собою (す

みません, sumimasen) виражають вибачення або повагу і часто використовуються в емоційних сценах аніме.

Покладання руки на потилицю (てれてしまう, terete shimau) символізує збентеження або невпевненість. В аніме цей жест часто використовується, коли персонаж відчуває незручність або сором. Інший жест, торкання долонь (拝む, ogamu), який означає вдячність або прохання, також часто зустрічається в аніме, особливо в комічних або драматичних ситуаціях.

Вказівний палець до щоки (考え中, kangaechuu) є жестом роздумів або задумливості, що широко використовується в аніме для показу, що персонаж щось обдумує або планує. Знак "Чі" (ち, chi), який символізує "ні" або заперечення, також став популярним серед шанувальників аніме по всьому світу.

Покладання рук на серце (心に手を当てる, kokoro ni te wo ateru) символізує щирість, чесність або глибоку вдячність. Цей жест часто використовується в аніме для вираження сильних емоцій або обіцянок. Торкання підборіддя (顎に手を当てる, ago ni te wo ateru) є жестом роздумів або сумнівів і підсилює характерні риси персонажа, який задумався або обдумує свої дії.

Ці жести, завдяки популярності аніме та японського кіно, стали впізнаваними та використовуються фанатами японської культури по всьому світу. Вони допомагають підкреслити емоції і стають зрозумілими у контексті, сприяючи кращому розумінню та прийняттю японських культурних традицій.

Розглянувши історичний шлях японської невербальної комунікації, ми бачимо, як культурні та історичні події вплинули на розвиток специфічних жестів, міміки та інших невербальних засобів спілкування в японському суспільстві. Від початкових етапів, коли традиції самураїв формували основи невербальної комунікації, до модернізації та впровадження нових технологій і західних впливів, японське суспільство постійно адаптувало свої способи невербального вираження. Культурний ренесанс середини ХХ століття та технологічні інновації сприяли збагаченню

невербальної комунікації, роблячи її більш відкритою та різноманітною. Вивчення цих змін дозволяє глибше зрозуміти, як історичні події та культурні традиції формують унікальні способи взаємодії між людьми.

РОЗДІЛ 2. Фактори, що визначають невербальну комунікацію в Японії: культурні, історичні та соціальні аспекти

2.1. Культурно обумовлені цінності та їх прояв у невербальній комунікації.

Звички і особливості невербальної комунікації в Японії тісно пов'язані з філософією, культурними традиціями та історичними впливами. Японська культура відома своєю унікальною філософією та підходом до життя, які впливають на спосіб сприйняття та вираження невербальних сигналів. Давайте розглянемо деякі аспекти цього явища.

1. Філософський вплив на культуру: Філософія глибоко вбудована в японську культуру і визначає її цінності та підходи до життя. Концепції, такі як *й ін та ян*, гармонія, уважність та взаємна повага, впливають на спосіб, яким японці сприймають і виражають невербальні сигнали. Наприклад, уважність до деталей може виявлятися в уважному спостереженні жестів та міміки під час спілкування.

2. Культурна закритість та взаємне співробітництво: Японці відомі своєю закритістю та великим значенням, яке приділяється груповому духу та колективному успіху. Це може впливати на їхній спосіб вираження емоцій та невербальних сигналів. Наприклад, уникання прямого конфлікту та вираз обличчя, який може приховувати справжні почуття, є частими явищами в японському суспільстві.

3. Високі очікування та норми спілкування: У японському суспільстві існують високі очікування щодо норм спілкування, включаючи невербальну комунікацію. Наприклад, ввічливість, повага до старших та підкорення важливі в японському спілкуванні. Це може виявлятися в підтриманні відповідної дистанції та використанні виразів обличчя, які виражають повагу та підкорення.

4. Традиційні форми спілкування: У Японії існують традиційні форми спілкування, такі як чаювання, церемонії та ритуали, які мають свої власні невербальні елементи. Наприклад, ритуальні жести та рухи можуть мати глибокий символічний зміст і використовуватися для вираження поваги та гармонії.

5. Інтерпретація жестів та міміки: У японському суспільстві жести та міміка можуть мати інші значення порівняно з західними культурами. Наприклад, усмішка може бути виразом ввічливості або необхідності заховати справжні почуття.

6. Зміна умов спілкування: З розвитком технологій та глобалізацією змінюється спосіб спілкування в японському суспільстві. Віддаленість через електронні засоби зв'язку може змінити спосіб, яким виражаються емоції та невербальні сигнали.

Усі ці аспекти враховуються при аналізі невербальної комунікації в Японії з психологічної перспективи. Розуміння цих особливостей допомагає покращити міжкультурне спілкування та підвищує ефективність міжособистісних взаємодій у японському контексті.

2.2. Філософські концепції у контексті невербального спілкування.

Філософія глибоко вбудована в культуру Японії і впливає на всі аспекти її життя, включаючи мистецтво, мову, релігію, етику та спосіб спілкування. Поняття, такі як гармонія, рівновага, уважність та покора, є основоположними для японської філософії і мають великий вплив на невербальну комунікацію.

Дві основні релігії Японії, синтоїзм і буддизм, також мають великий вплив на її культуру. Синтоїзм, як національна релігія, поклоняється духам природи та привертає увагу до гармонії з природою. Буддизм вчить про внутрішню рівновагу та медитацію. Ці релігійні вчення впливають на невербальну комунікацію через вираження спокою, самоконтролю та покори у взаємодії з іншими.

Зважаючи більше уваги на філософію синтоїзму та буддизму, невербальна комунікація відображається через різноманітні аспекти, включаючи вирази обличчя, жести, позиції тіла та інші вияви поведінки.

У буддистських молитвах вираз обличчя має велике значення. Зазвичай він виражає спокій та зосередженість, що є важливими аспектами медитації та самопізнання в буддизмі. Монахи та віруючі можуть мати вираз обличчя, який відображає

внутрішній стан глибокої медитації, що допомагає їм досягати внутрішнього спокою та гармонії.

Крім того, вираз обличчя в буддистських ритуалах може відображати співчуття та розуміння до страждань інших. Буддизм наголошує на важливості співчуття та розуміння побаченого, і вираз обличчя може бути важливим способом виявлення цих почуттів. Монахи та віруючі можуть виражати співчуття до страждань інших через свій вираз обличчя, що сприяє розвитку емпатії та міжособистісних зв'язків в спільноті.

У буддистських молитвах рухи рук відіграють важливу роль. Наприклад, коли людина молиться, вона може піднімати долоні вгору. Цей жест може символізувати відкриття та прийняття благословення з вищого. Підняті вгору долоні можуть вказувати на звернення до небесних сил або виявляти віру в благословення та милість. У синтоїстичних обрядах також використовуються ритуальні жести. Один з таких жестів - це обіймання або обхоплювання предметів, що мають сакральне значення. Наприклад, під час обряду може бути використана рука для обіймання святого амулету або предмета культу, що символізує зв'язок з божественним. Цей жест виражає поклоніння та повагу до святого і об'єднання з його духовною енергією.

Постава у молитві відіграє важливу роль у буддистських обрядах. У буддизмі, молитва - це спосіб вираження відданості та поклоніння Будді. Під час молитви важливо мати правильну поставу тіла, яка виражає покору та поклоніння. Зазвичай це означає сидіти на колінах з руками, складеними разом перед собою, або стояти зі склавшимися руками на грудях та піднятими очима. Ці постави тіла підкреслюють внутрішню розкіш серця та виражають покору перед вищими силами.

У синтоїстичних обрядах також приділяється велика увага позиціям тіла. Синтоїзм - це японська релігія, яка має глибокі корені в місцевих традиціях та культурі. У церемоніях синтоїзму, позиції тіла мають символічне значення і можуть виражати певні емоції або ставлення до священних предметів. Наприклад, низьке схилення тіла може виражати повагу та покору перед божеством або священною територією. Ця

поза допомагає людині відчувати свою скромність перед святими місцями та показати повагу до духовних цінностей.

Ці конкретні вияви невербальної комунікації в синтоїзмі та буддизмі допомагають виражати важливі філософські принципи та цінності цих релігій, а також сприяють розвитку глибокого розуміння себе та інших. Таким чином, історичний огляд невербальної комунікації в Японії показує, що цей аспект спілкування є не тільки важливою частиною культури, але й продуктом соціальних, економічних та культурних трансформацій, які відбувалися протягом історії країни.

2.3. Традиції та обряди: ключові чинники у формуванні невербальної поведінки.

Звичаї та ритуали в японському суспільстві відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні культурної ідентичності та способів міжособистісного спілкування. Вони не лише відображають давні традиції та етнічність, але й становлять основу для розвитку етикету, мистецтва та духовності в японському суспільстві. У контексті невербальної комунікації, ці ритуали виступають як важливий засіб передачі повідомлень, вираження емоцій та підтримання соціальних зв'язків.

В даному підрозділі ми розглянемо вплив японських ритуалів на невербальну комунікацію з різних поглядів. Ми проаналізуємо походження та значення кількох ключових ритуалів, що знаходяться в основі японської культури. Крім того, ми розглянемо роль цих ритуалів у вираженні емоцій, підтриманні соціальних відносин та формуванні особистості.

Перед вивченням конкретних ритуалів, важливо врахувати, що вони не лише відображають культурні та історичні аспекти, але також мають глибокий духовний сенс для японців. Тому кожен ритуал вимагає певного рівня поваги та уваги до його традиційних форм і способів виконання.

Завдяки цьому дослідженню ми розкриємо не лише повсякденні аспекти японського життя, але й глибокі культурні значення, що впливають на спосіб сприйняття та вираження невербальних сигналів у цій унікальній культурі.

1. Чайна церемонія (茶道):

Чайна церемонія - це один із найбільш важливих ритуалів в японській культурі. Він виник у 9-10 столітті і походить від буддійських монахів, які приносили ідею спокою та медитації через церемонію чаю. Початково ця практика була використана для того, щоб нагадати про ефемерність життя та показати цінність кожного миттєвого моменту. З часом чайна церемонія стала більш розповсюдженою в середній клас і набула значущості у суспільстві як спосіб вираження естетичних, етичних та філософських ідей. Під час його виконання кожен аспект - від вибору посуду до рухів та жестів - має своє значення. Наприклад, використання певних чашок та чайників може вказувати на сезон або настрій церемонії. Рухи та жести виражають повагу, привітність та спокій. Традиційно складається з чотирьох основних етапів: умивання, приготування чаю, подача та споживання. Кожен з цих етапів вимагає точності та уважності до деталей.

Чайна церемонія також має свої школи та майстрів, які передають свої знання та навички наступним поколінням. У навчальних закладах учні вивчають історію, філософію та техніку церемонії, а також етикет та взаємодію з гостями. Чадо є символом японської культури та способом виявлення глибоких естетичних та духовних цінностей.

2. Ритуал поклонів (お辞儀,):

Ритуал вклонення, є одним із найважливіших елементів японського етикету та виявом поваги та відданості. Цей ритуал має давні корені в культурі Японії та базується на буддійських та конфуціанських традиціях.

У буддійській традиції вклонення виявляє повагу перед Буддою чи перед духовними вчителями, виражає покору перед вищими силами та символізує відданість духовному шляху. Даний ритуал також сприймається як спосіб очищення думок та виявлення мудрості.

У конфуціанській традиції вклонення відображає ідею поваги до старших і важливих осіб у суспільстві. Воно показує підкорення перед авторитетом та виражає вдячність за мудрість та досвід. Цей ритуал також відображає ідею колективізму та взаємного підкорення в японському суспільстві.

3. Мистецтво ікебана (生け花):

Ікебана, або японське мистецтво аранжування квітів, є важливою частиною японської культури та має глибокі корені в буддійських та синтоїстичних традиціях. Це мистецтво виражає гармонію, спокій та прекрасне, взаємозв'язок з природою.

Ікебана відрізняється від класичного західного букету квітів: воно використовується для створення більш глибокого сенсу та естетичного вираження. Кожен елемент - від квітки до гілки - має своє місце та значення. Мистецтво ікебана передається з покоління в покоління і має свої школи та майстрів, які викладають свої знання та навички.

Мистецтво ікебана має свої корені в буддійських та шинтоїстичних ритуалах. Перші спроби аранжування квітів в Японії відбувалися в буддійських храмах, де квіти використовувалися для прикрашання святинь. З часом ця практика перетворилася в мистецтво ікебана, яке відображає гармонію, спокій та прекрасне.

4. Мистецтво каліграфії (書道,):

Каліграфія, або Сюдо, є важливим аспектом японської культури та єдності з природою. Це мистецтво відображає глибокі культурні та естетичні цінності японського народу.

У каліграфії кожен мазок має свою власну енергію та рух, що відображає стан душі митця. Кожен символ, кожна лінія є виразом естетичних та філософських ідей, таких як гармонія, спокій та єдність з природою.

Мистецтво каліграфії в Японії має давні корені, які походять з Китаю. З часом воно стало важливою частиною японської культури та символом освіти та культурної спадщини. У буддійських монастирях монахи використовували каліграфію для копіювання сакральних текстів, що сприяло розвитку цього мистецтва в Японії.

У школах учні вивчають техніку каліграфії, а також історію та філософію західного письма. Вони вчаться вибору кисті, чорнила та паперу, а також техніці правильного мазка та формуванню кожного символу. Каліграфія виявляється не лише мистецтвом, але й способом виявлення особистості та емоцій.

Японська культура має глибокі корені у традиціях, які формувалися протягом тисячоліть. Ці традиції вплинули на багато аспектів японського життя, включаючи невербальну комунікацію. Однією з ключових цінностей в японському суспільстві є поняття групового устрою та колективізму. Це означає, що великий акцент приділяється гармонійним взаємовідносинам у групі та виконанню соціальних ролей.

ВИСНОВОК

У цій курсовій роботі ми ретельно дослідили тему невербальної комунікації в японській культурі з різних перспектив, від історичних коренів до сучасних викликів. Пройшовши через різні етапи розвитку японського суспільства, від епохи Хейан до сучасності, ми виявили, як невербальна комунікація відіграла важливу роль у формуванні культурних цінностей, соціальних норм та міжособистісних відносин.

Починаючи з періоду Хейан, ми дослідили, як розвиток мистецтва та літератури, зокрема укійо-е, впливав на сприйняття невербальних сигналів у японському суспільстві. Епоха Самураїв показала, як військова культура і система цінностей самураїв вплинули на невербальні засоби спілкування. Мейдзі Реставрація та подальша модернізація Японії вивели невербальну комунікацію на новий рівень, а друга світова війна та післявоєнна реконструкція ще більше змінили соціокультурну ландшафт і способи взаємодії.

У зв'язку з глобалізацією та технологічними досягненнями, сучасне японське суспільство стикається з новими викликами у невербальній комунікації. Розвиток інтернет-комунікації, соціальних мереж та інших технологій відкриває нові можливості та виклики для спілкування. З одного боку, це збільшує доступність до інформації та сприяє міжнародним контактам, але з іншого - ставить під сумнів значення традиційних форм невербальної комунікації.

З психологічної та культурологічної точок зору, ми розглянули важливість розуміння невербальної комунікації в японському контексті. Філософія, релігія та історія глибоко вплинули на формування невербальних засобів спілкування та сприйняття емоцій у японському суспільстві. Розкриття цих аспектів допомагає краще зрозуміти японську культуру та поглибити міжкультурне спілкування.

Нарешті, вивчення невербальної комунікації в японському контексті має велике значення не лише для академічного світу, а й для практичного застосування. Знання про невербальну комунікацію допомагає підвищити ефективність міжособистісних

відносин, поліпшити міжкультурне спілкування та розширити горизонти в особистому та професійному житті.

Отже, вивчення невербальної комунікації в японському контексті є важливим завданням, яке сприяє розумінню та сприйняттю культурних різниць, розвитку міжособистісних навичок та сприяє побудові гармонійних міжнаціональних відносин у світі, що постійно змінюється.

結論

この研究では、異なる視点から日本の文化における非言語コミュニケーションについて詳細に調査した。平安時代から現代に至るまでの日本社会の発展の過程をたどり、非言語コミュニケーションが文化的価値観、社会的規範、人間関係に与える重要な役割を明らかにした。

平安時代から始まり、鎌倉時代、江戸時代、明治維新、第二次世界大戦以降の歴史的な出来事が、日本の非言語コミュニケーションにどのように影響を与えてきたかを探究した。また、現代の技術革新やグローバル化が、日本社会における非言語コミュニケーションにどのような新たな課題をもたらしているかを検討した。

心理学や文化学の観点から、日本の文化における非言語コミュニケーションの理解の重要性について議論した。哲学、宗教、歴史が、日本社会における非言語的コミュニケーション手段や感情の認識にどのように影響を与えているかを探求した。

最後に、日本の文化的文脈における非言語コミュニケーションの研究は、学術的なだけでなく実践的な価値も持っています。非言語コミュニケーションの理解は、異文化間の理解を深め、人間関係を向上させ、個人やプロフェッショナルな生活の範囲を拡大するのに役立つ。

したがって、日本の文化における非言語コミュニケーションの研究は、変化する世界で調和の取れた国際関係を築くための重要な課題です。

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Birdwhistell, R. L. (1970). *Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication*. University of Pennsylvania Press.

Fujishima, K. (2009). *The Japanese Mind: Understanding Contemporary Japanese Culture*. Tuttle Publishing.

Gudykunst, W. B., & Ting-Toomey, S. (1988). *Culture and Interpersonal Communication*. Sage Publications, Inc.

Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. Anchor.

Hikosaka, T. (1995). The Social Process of Nonverbal Communication in Japan. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 26(2), 217–231.

Matsumoto, D. (2006). Culture and Nonverbal Behavior. *The SAGE Handbook of Nonverbal Communication*, 219–235.